

Synochi

Vol 4 (2025)

Η διδασκαλία του Αγίου Νικολάου Καβάσιλα για την Υπεραγία Θεοτόκο

Βαϊτσα Γιαννούλη, Κωνσταντίνος Γιαννούλης

doi: [10.12681/syn.44433](https://doi.org/10.12681/syn.44433)

To cite this article:

Γιαννούλη Β., & Γιαννούλης Κ. (2026). Η διδασκαλία του Αγίου Νικολάου Καβάσιλα για την Υπεραγία Θεοτόκο. *Synochi*, 4. <https://doi.org/10.12681/syn.44433>

SYNOCHI

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

ΤΜΗΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

E-JOURNAL OF THE LAB "CHURCH AND CULTURE"

DEPARTMENT OF THEOLOGY

FACULTY OF THEOLOGY

NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

ΤΕΥΧΟΣ 4 ▪ VOLUME 4

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2025 ▪ DECEMBER 2025

Η διδασκαλία του Αγίου Νικολάου Καβάσιλα για την Υπεραγία Θεοτόκο

Βαϊτσα Γιαννούλη¹¹⁷² & Κωνσταντίνος Γιαννούλης¹¹⁷³

Εισαγωγή

Η Θεοτόκος ως πρόσωπο παίζει καθοριστικό ρόλο για την Ορθόδοξη Εκκλησία, η οποία τονίζει την θέση της στο Μυστήριο της Θείας Οικονομίας. Η Παναγία συνδέεται αδιάσπαστα με τον Χριστό. Η Ελληνική πιστή κοινωνία πολλές φορές αναφέρεται στην Παναγία ως μητέρα του λαού, ωστόσο η 'Μαριολατρεία' είναι κάτι το νεοφερμένο από τη Δύση για την Εκκλησία μας.¹¹⁷⁴ Η αναφορά στο Χριστό συνδέει πάντοτε την Παναγία. Η θέση που κατέχει η εικόνα της Παναγίας στο τέμπλο οποιουδήποτε Ιερού Ναού μπορεί να εκτιμηθεί από τον οποιοδήποτε πιστό ή τουρίστα με το που θα εισέλθει στο Ναό. Άλλωστε τα Θεοτοκονύμια ή επώνυμα της Παναγίας φανερώνουν την σχέση της με τον κόσμο.¹¹⁷⁵ Τα επίθετα αυτά είναι τεράστια σε αριθμό, κάτι που δείχνει την τεράστια αγάπη των λογίων, πιστών απλών ανθρώπων προς την Θεοτόκο.¹¹⁷⁶ Στο σύνολό τους οι Πατέρες εξυμνούν με θέρμη τις αρετές της. Ένα τέτοιο ενδιαφέρον έδειξε και ο Άγιος Νικόλαος Καβάσιλας προς την μητέρα του Θεανθρώπου Χριστού.¹¹⁷⁷ Οι τρεις Λόγοι του Καβάσιλα προς τιμήν της δείχνουν την απεριόριστη αγάπη του προς το πρόσωπο της Υπεραγίας Θεοτόκου. Αυτοί οι Λόγοι είναι: «Εἰς τὴν ὑπερένδοξον τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου Γέννησιν», «Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας», και «Εἰς τὴν πάνδοξον Κοίμησιν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν καὶ Παναχράντου Θεοτόκου».¹¹⁷⁸

Η μετάδοση Ουμανιστικών ιδεών στο Βυζάντιο τον 14^ο αιώνα,¹¹⁷⁹ περίοδο που γράφει και ο Καβάσιλας στο Βόσπορο εστιάζει σε θέματα με βάση τον άνθρωπο. Ο Άγιος Καβάσιλας απευθύνθηκε σε μέρος του λαού με συνετή θεολογική παιδεία, με δύσκολες έννοιες που προϋποθέτουν

¹¹⁷² PhD, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

¹¹⁷³ MSc Θεολογίας Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

¹¹⁷⁴ Schaff, P. (1867). The rise and Progress of Mariolatry. *The Contemporary Review*, 1866-1900, 4, 473-487.

¹¹⁷⁵ Daley, B. E. (2010). Woman of many names: Mary in Orthodox and Catholic theology. *Theological Studies*, 71(4), 846-869.

¹¹⁷⁶ Τσαγκάρης, Π. (2003). Θεοτοκονύμια, http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/agiologion/panagia_onomata.htm

¹¹⁷⁷ Tspiranlis, C. N. (1979). The Mariology of Nicholas Cabasilas. *Marian Studies*, 30(1), 10.

¹¹⁷⁸ Salaville, S. (1923). M. Jugie, AA, Homélie Mariales byzantines, Textes grecs édités et traduits en latin (= Patrologia Orientalis de R. Graffin—F. Nau, t. XVI, fascicule 3). *Revue des études byzantines*, 19, 465-510.

¹¹⁷⁹ Setton, K. M. (1956). The byzantine background to the Italian Renaissance. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 100(1), 1-76.

γνώσεις Δογματικών όρων. Η σωστή αξιοποίηση του Αυτεξουσίου από την Παναγία δείχνει την λύση στα άλυτα παγκόσμια ζητήματα του ανθρώπου. Με την άριστη εκπλήρωση των αρετών η Θεοτόκος συνεργάστηκε με το Θεό υπογραμμίζοντας το λόγο δημιουργίας του ανθρώπου και την πραγματικότητα της φύσης του. Η πρώτη και καθοριστική αμαρτία του πρωτόπλαστου τον έφερε από την κατάσταση της αφθαρσίας στην φθορά με αποτέλεσμα να τιμωρείται παγκόσμια η ανθρωπότητα και να μπαίνει στη τρομερή αφάνεια μέσω του θανάτου. Υπάρχουν δύο τύποι ανθρώπου. Οι ατελείς Αδάμ και Εύες και από την άλλοι οι τέλει όπως η Παρθένος Μαρία. Η Θεοτόκος παρεμβαίνει για τον κάθε άνθρωπο για την σωτηρία του. Παρόλο τον πόνο της για τα παθήματα του Χριστού, λυπάται και για τον αμαρτωλό άνθρωπο. Είναι η πρώτη μητέρα όλης της ανθρωπότητας αναμφισβήτητα.

Ο βίος του Αγίου Νικολάου Καβάσιλα

Η ιστορική περίοδος των Παλαιολόγων ή Υστεροβυζαντινή περίοδος (1081-1453 μ.Χ.), ξεκινάει το 1261 στην πρωτεύουσα του Βυζαντίου Κωνσταντινούπολη (μέχρι τότε πρωτεύουσα των Φράγκων) και περνάει στον έλεγχο του Μιχαήλ του Ή του Παλαιολόγου. Οι εμφύλιοι πόλεμοι, ο περιορισμός των ορίων της και η αντιπροσώπευσή της στο να βρει υποστηρικτή από την Δύση χαρακτηρίζουν την περίοδο εκείνη. Η παλαιολόγια αναγέννηση είναι έντονη μέσα από τις ενέργειες των φιλοσοφικών, θεολογικών και καλλιτεχνικών έργων της εποχής. Την περίοδο εκείνη στη δεύτερη σε δημοσιότητα πόλη Θεσσαλονίκη, η οποία αναμινύει την υποστήριξη της ανάπτυξης των γραμμάτων με την καλλιέργεια της μυστικής ζωής γεννιέται μία εξέχουσα προσωπικότητα το 1322 ή το 1323, ο Άγιος Νικόλαος Καβάσιλας. Ο Άγιος Καβάσιλας ονομαζόταν επίσης Χαμαετός,¹¹⁸⁰ καθώς αυτό είναι το οικογενειακό όνομα της μητέρας του. Θείος του ήταν ο Νείλος Καβάσιλας, ο οποίος ήταν αδελφός της μητέρας του. Οι γονείς του ήταν πλούσιοι και έτσι γεννήθηκε σε μία επιφανή οικογένεια της εποχής. Τη χριστιανική αγωγή του χρωστάει στην οικογένεια του που είχε ηθικές αρχές.¹¹⁸¹

¹¹⁸⁰ Άγγελόπουλος Α. (1984). «Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός, Βιογραφικά Προβλήματα», Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου εις τιμήν και μνήμην τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου καὶ τοῖς ὅλοις ἀγιωτάτου ὀσίου πατρὸς ἡμῶν Νικολάου Καβάσιλα τοῦ καὶ Χαμαετοῦ, Θεσσαλονίκη, σελ. 33.

¹¹⁸¹ Vakrakos, A. (1989). Nicholas Cabasilas chamaetos and his teaching concerning the Theotokos (Doctoral dissertation, Durham University), p. 8.

Η μεταβατική εποχή που έζησε ο Άγιος είναι από το Μεσαίωνα στη νεότερη εποχή. Στη Δύση αρχίζει η Αναγέννηση, με τον άνθρωπο να μην χρειάζεται πλέον τον Θεό, καθώς η επιστήμη είναι ό,τι πολυτιμότερο υπάρχει.¹¹⁸² Ο Καβάσιλας ξέρει καλά την Δυτική Αναγέννηση, γνωρίζει την θύραθεν παιδεία και τιμά την επιστήμη ως μέσο καλύτερευσης της ζωής του ανθρώπου. Αρχικά έμαθε γράμματα δίπλα στο θείο του Νείλο και στη συνέχεια μετά από παρέμβαση του θείου του, παρά το ότι βρίσκονταν στην Θεσσαλονίκη, πήγε το 1337 για ανώτερες σπουδές στην Κωνσταντινούπολη.

Η Θεσσαλονίκη υπήρξε την περίοδο εκείνη πνευματική πόλη με πολλές σχολές.¹¹⁸³ Στο πανεπιστήμιο, στα ανάκτορα της Μαгнаύρας σπούδασε ρητορική, φιλοσοφία, θεολογία, νομική και αστρονομία. Η αγάπη του για την Αρχαία Ελλάδα και οι φιλολογικές του γνώσεις δεν τον απομάκρυναν από την εκκλησιαστική παράδοση. Πρώτη φορά χρησιμοποιεί ο Καβάσιλας την έννοια «Έλληνα» ακολουθώντας έναν ορισμό με εθνοπολιτιστικό πρόσχημα. Παράλληλα βιώνει την εν Χριστώ Ζωή, είναι νηπτικός θεολόγος και όχι εναντίον του αναχωρητισμού. Την περίοδο που φοιτούσε στην Κωνσταντινούπολη υπήρξε αντιπαράθεση των Αγίου Γρηγορίου Παλαμά και του Βαρλαάμ για τη δυνατότητα Θεώσεως του ανθρώπου και των άκτιστων ενεργειών. Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι πήρε το μέρος του Παλαμά και θεωρείται ως «ο σπουδαιότερος των Παλαμικών». Το 1341 με το που πέθανε ο Ανδρόνικος, ο τρίτος η Αυτοκρατορία βρέθηκε σε κατάσταση εμφυλίου με κυριότερο το κίνημα των Ζηλωτών. Ο Καβάσιλας εκείνη την χρονική περίοδο βρισκόταν στην Θεσσαλονίκη και προσπάθησε να φέρει σε ειρήνη τον Ιωάννη Καντακουζηνό με αυτούς που προκάλεσαν την εξέγερση. Το 1345, αφού σώθηκε από βέβαιο θάνατο από τους Ζηλωτές, έγραψε την Προσευχή στον Σωτήρα με παρεκκλίσεις για λύπηση του Κυρίου όσων πέθαναν. Ο Ιωάννης Καντακουζηνός ο ΣΤ΄ πήρε δίπλα του τον Καβάσιλα για να τον συμβουλευτεί. Μετείχε στα κοινά και παράλληλα έγραφε πολύ. Για ένα χρόνο έμεινε μαζί του και ήταν συνοδός του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά στο Άγιο Όρος (1347). Στη Σύνοδο του 1351, κατά τη διάρκεια της οποίας καταδικάστηκε ο Ακίνδυνος, ο Καβάσιλας ακολουθούσε τον Ησυχασμό.

Αν και είχε αντιλατινικές πεποιθήσεις, ήταν θετικός σε μία Σύνοδό ένωσης με τους Λατίνους σύμφωνα με την γνώμη του Ιωάννη Καντακουζηνού, με καμία υποχώρηση ως προς τις δογματικές αντιλήψεις. Το 1353 ο Καντακουζηνός ζητάει να είναι και ο Καβάσιλας ως λαϊκός στο τριπρόσωπο

¹¹⁸² Hall, M. B. (1994). *The scientific renaissance 1450-1630*. Courier Corporation.

¹¹⁸³ Congourdeau, M. H. (2018). Nicholas Cabasilas of Thessaloniki: The historical dimension of the person. In *Personhood in the Byzantine Christian Tradition* (pp. 114-127). Routledge.

για επιλογή εκλεγμένου Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Ο Καβάσιλας ήταν υπέρ της εκλογής του Ηρακλείας Φιλόθεου Κόκκινου, τον οποίον στήριζε. Ένα χρόνο μετά, με το που καθαιρέθηκε ο Φιλόθεος, ο Καβάσιλας αποσύρθηκε από τις εκκλησιαστικές ασχολίες του και μετέβη στη Θεσσαλονίκη λόγω οικογενειακών θεμάτων. Το 1364 επιστρέφει στην Βασιλεύουσα. Τον Φεβρουάριο της ίδιας χρονιάς επιστρέφει στον Θρόνο του ως Πατριάρχης ο Φιλόθεος Κόκκινος. Ο Καβάσιλας με το που μαθαίνει αυτή την πληροφορία επιστρέφει στα εκκλησιαστικά του καθήκοντα.

Στα γεράματα του ο Καβάσιλας μένει στη Μονή των Μαγγάνων. Ο θάνατος του χρονολογείται στο χρονικό διάστημα του 1392 έως το 1398. Στη συνεδρίαση της Εκκλησίας της Ελλάδος την 27^η Απριλίου 1982 διακηρύχθηκε η ιδιότητα του Αγίου. Γιορτάζεται στις 20 Ιουνίου. Άφησε μεγάλο και σημαντικό έργο συγγραφής. Κάποια έργα του δεν έχουν εκδοθεί. Μερικά από τα σημαντικότερα συγγράμματά του είναι «Η ερμηνεία στη Θεία Λειτουργία, Λόγοι Περί της εν Χριστώ ζωής», «Λόγοι στα Πάθη και την Ανάληψη του Κυρίου», «Τρεις επεξηγηματικές πραγματείες στις οράσεις του Προφήτη Ιεζεκιήλ», και «Λόγοι στο Γενέθλιο, Ευαγγελισμό και Κοίμηση της Θεοτόκου». Ο Homo Universalis της Αναγέννησης διαφέρει από τον άνθρωπο άριστο εν Χριστώ, την Παναγία που έδειξε το μεγαλείο της φύσης του δημιουργήματος του Θεού όπως φτιάχτηκε. Οι Θεομητορικοί Λόγοι του Καβάσιλα αναδεικνύουν τον άνθρωπο,¹¹⁸⁴ ενώ είναι ορατή η προσπάθειά του να πάρει τα καλά στοιχεία της Αναγέννησης, χωρίς να είναι εναντίον της.

Ιωακείμ και Άννα. Οι γονείς της Θεοτόκου

Στα αρχικά κεφάλαια της ομιλίας του Καβάσιλα «Εις την υπερένδοξον της Υπεραγίας Δεσποινής ημών Θεοτόκου Γέννησιν» γίνεται αναφορά στους γονείς της Θεοτόκου. Δεν υπάρχουν βιογραφικά δεδομένα, αλλά εγκώμια για την συμβολή του Ιωακείμ και της Άννας στο μυστήριο της Θείας Οικονομίας. Το απόκρυφο Πρωτευαγγέλιο του Ιακώβου¹¹⁸⁵ αναφέρεται στις ζωές των γονιών της Θεοτόκου. Ο πατέρας της Θεοτόκου ήταν πλούσιος και οι προσφορές του στο Ναό ήταν διπλάσιες σε σχέση με άλλους. Μία μέρα ο Ρουβείμ δεν επέτρεψε στον Ιωακείμ να δώσει πρώτος από άλλους τα δώρα του στο Ναό του Κυρίου με την πρόφαση ότι ήταν άτεκνος. Ο Ιωακείμ στεναχωρήθηκε πολύ. Στη συνέχεια έφυγε στην έρημο, νήστεψε και προσευχήθηκε για σαράντα

¹¹⁸⁴ Khodr, G. (2008). The Mother of God, the Theotokos, and her role in God's plan for our salvation. *The Ecumenical Review*, 60(1-2), 29-35.

¹¹⁸⁵ Καραβιδόπουλος, Ι. Απόκρυφα Χριστιανικά κείμενα, τ. Α', Εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1999, σελ. 43-73.

ημέρες.¹¹⁸⁶ Από την άλλη η Άννα χήρεψε για λίγο και στεναχωριόταν για το ότι δεν μπορούσε να κάνει παιδιά. Δεν σταμάτησε όμως να έχει πίστη στο Θεό και να προσεύχεται ανελλιπώς. Άγγελος Κυρίου της εμφανίστηκε ξαφνικά μια ημέρα και της είπε ότι θα γεννήσει παιδί το οποίο θα ομιλούν σε όλη την γη. Οι γονείς της Παναγίας έπαιξαν καθοριστικό ρόλο για την ανατροφή και την όλη συμπεριφορά της. Δεν το έβαλαν ποτέ κάτω και η πίστη τους και η ταπεινότητα τους προσέφερε καρπούς πνευματικούς. Οι προφήτες και οι δίκαιοι της Παλαιάς Διαθήκης έχουν ξεπεραστεί από τους γονείς της Θεοτόκου. Για τον Καβάσιλα οι γονείς της επιλέχθηκαν από τον Θεό για το άριστο και μέγιστο έργο, το κοινωφελέστατο να περιβληθεί ο Θεός την ανθρώπινη σάρκα. Πόσο πρέπει να τιμηθούν οι Θεοπάτορες προβληματίζεται ο Καβάσιλας για την σωτηρία της ανθρωπότητας.¹¹⁸⁷ Η πεμπτουσία για να σωθούν οι άνθρωποι αποτελείται από τέσσερα γεγονότα, όπως να σταματήσει η τυραννία των δαιμόνων, την νίκη του θανάτου, το να εισαχθεί η αθανασία στις θνητές ζωές των ανθρώπων, των αγγέλων δίαιτα που σημαίνει τις πνευματικές ζωές και η σύνοδος ουρανού με την γη. Η λαμπρότητα των γονιών της Θεοτόκου είναι πολύ πιο έντονη, αφού ο «Από των καρπών των δέντρων επιγνώσεσθε αυτούς».¹¹⁸⁸ Η ανωτερότητα των γονιών είναι πολύ πιο πάνω από τους δίκαιους της Παλαιάς Διαθήκης. Εξαιτίας τους το γένος των ανθρώπων απήλαυσε διαφερόντως τις δωρεές του Κυρίου και ο Θεός ακολούθησε τις προσευχές των ανθρώπων.

Οι γονείς της Θεοτόκου εμπιστεύθηκαν και υπάκουσαν τον Θεό. Το να υποταχθεί το θέλημα του δημιουργήματος (άνθρωπος) στο θέλημα του δημιουργού (Θεός) είναι μεγάλη υπόθεση με άριστο αποτέλεσμα. Η ακριβής τήρηση των Νόμων (διαφερόντως φυλάξαντες) τους αξίωσε ο Κύριος τεράστιες ευεργεσίες. Η Θεοτόκος είναι ο καρπός και το αποκορύφωμα όλης της Παλαιάς Διαθήκης. Η ανθρωπότητα προετοιμάστηκε για την άφιξη του σαρκωθέντος Θεού και γ' αυτό δεν μπορεί να διαχωριστεί η Θεοτόκος με το ανθρώπινο αδαμικό γένος. Η Θεοφιλία τους φαίνεται από τον καλό καρπό της αγάπης τους,¹¹⁸⁹ που είναι η κόρη τους, η Μαρία. Δημιούργησαν την σκηνή του αληθινού Θεού ενώπιον της σκηνής του Μαρτυρίου, η οποία είναι μικρότερη από την σκηνή του Θεού. Δεν θα λάμβαναν την αλήθεια αν είχαν αδιαφορήσει για την προτύπωσή της, δηλώνει προβληματισμένος ο συγγραφέας Καβάσιλας. Οι γονείς της Θεοτόκου βρίσκονται στα

¹¹⁸⁶ Νικόδημος Αγιορείτης, Συναξαριστής τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, τ. Α΄ ἐκδ. Δόμος, Αθήνα 2005, σελ. 635.

¹¹⁸⁷ πρωτότυπο Νικολάου Καβάσιλα, Εἰς τὴν ὑπερένδοξον τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου Γέννησιν, 2, σελ. 46: «καὶ ὅλως, τῶν κοινωφελῶν οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, ὃς οὐ σύμφωνον πρότερον καὶ διὰ πάντων συμβαίνουσιν παρέσχετο τὴν ψυχὴν, ὣν ἔπειτα τοῖς ἄλλοις αἴτιος ἦν».

¹¹⁸⁸ πρωτότυπο Νικολάου Καβάσιλα, Εἰς τὴν ὑπερένδοξον τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου Γέννησιν, 2, σελ. 48: «Εἶτε γὰρ καρπὸν ὑμέτερον τὴν μακαρίαν παρθένον χρῆ προσειπεῖν· ἀπὸ τῶν καρπῶν, φησὶν, αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς».

¹¹⁸⁹ Ρωμ. 13,10.

όρια της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης, δηλαδή του Παλιού και Καινούργιου Νόμου.¹¹⁹⁰ Φύλαξαν με ακρίβεια τον παλιό νόμο. Περιγράφει εκφραστικά ο Καβάσιλας τον Μωσαϊκό νόμο. Με αυτή την παρουσία του οίκου φαίνεται η πνευματική προσπάθειά τους. Στην οροφή βρίσκονται οι γονείς της Θεοτόκου και ο Νόμος παρομοιάζεται με την οικία.

Η Θεομήτωρ συμβολικά είναι η στέγη και τα υλικά είναι καλής ποιότητας. Στη συνέχεια συγκρίνει τις πλάκες του παλιού Νόμου με το γεμάτο ζωή βιβλίο του Καινού Νόμου. Οι Εβραίοι¹¹⁹¹ εξαφάνισαν τους Νόμους και κατέστρεψαν τις πλάκες, ενώ οι γονείς της Θεοτόκου προσευχήθηκαν και νήστεψαν και άκουσαν την φωνή του Θεού παρομοίως με τον Μωυσή. Επίσης ο Καβάσιλας αναφέρει για την πνευματική κληρονομικότητα.¹¹⁹² Η Παναγία είναι η κόρη που ένωσε τους ανθρώπους με τον Θεό από γονείς θεοσεβούμενους. Από τη ρίζα του Ιεσσαί (πατέρας Δαυίδ) θα βγει μία ράβδος που ανθίζει και το άνθος είναι ο Χριστός. Η ράβδος αναπαριστά τη Θεοτόκο. Η Θεοτόκος έχει πρόγονο τον Ιεσσαί. Στα κλαδιά είναι όσοι προφήτευσαν για την Θεοτόκο με ειλητάριο στα χέρια με την προφητεία.¹¹⁹³

Η θέση της Θεοτόκου στα έργα του Αγίου Νικολάου Καβάσιλα

Οι ρωμαιοκαθολικοί θεολόγοι προσπαθούν μέσα από τις ομιλίες του Καβάσιλα για την Παναγία να στηρίξουν την θεωρία περί ασπίλου σύλληψης. Από τον 8^ο αιώνα, η Θεοτόκος έχει απαλλαχτεί από το αποτέλεσμα του προπατορικού αμαρτήματος¹¹⁹⁴ και ακόμη και η σύλληψη από την μήτρα της Άννας δεν φαίνεται να επηρεάζεται από το προπατορικό αμάρτημα, όπως διακηρύχθηκε το 1854 επί Πάπα Πίου Θ' (Α Βατικανή Γενική Ρωμαιοκαθολική Σύνοδος, εικοστή Οικουμενική για τους Ρωμαιοκαθολικούς). Στη Σύνοδο αυτή θεσπίστηκε το δόγμα περί αλάθητου. Από την στιγμή της σύλληψης η Παναγία φυλάχτηκε από την Χάρη του Κυρίου και έμεινε άμεμπτη από τα

¹¹⁹⁰ πρωτότυπο, Νικολάου Καβάσιλα, ὁ. π., 3, σελ. 52: «ὡς δὲ καὶ ὑμᾶς, ἐπ' αὐτῶν ἤδη γενομένους τῶν τοῦ καινοῦ νόμου προθύρων, καὶ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ τῆς χάριτος νεῦ παρεσκευασμένους, ἀκριβεῖς γενέσθαι τοῦ νόμου φύλακας ἀνάγκη πᾶσα πρότερον ἦν».

¹¹⁹¹ Νικολάου Καβάσιλα, Εἰς τὴν ὑπερένδοξον τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου Γέννησιν, 3, σελ. 52.

¹¹⁹² Ὅπως αναφέρει καὶ ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Ἔπη εἰς ἑαυτὸν, Ποίημα Α', Περί τῶν καθ' ἑαυτὸν. PG 37, 1033.

¹¹⁹³ Ἐνα σχετικὸ ἄρθρο γιὰ τὸ θέμα στο Le Bras, G. (1938). Arthur Watson. —The early iconography of the Tree of Jesse. *Revue d'histoire de l'Église de France*, 24(103), 190-192.

¹¹⁹⁴ Καλογήρου, Ι. «Ἡ νεωτέρα καὶ ἡ σύγχρονος "Ὀικουμενικὴ Μαρτυρία" διὰ τὸν Νικόλαον Καβάσιλαν», Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου καὶ τοῖς ὅλοις ἀγιωτάτου ὀσίου πατρὸς ἡμῶν Νικολάου Καβάσιλα τοῦ καὶ Χαμαετοῦ, Θεσσαλονίκη 1984, σελ. 303.

ρυπαρά στοιχεία του προπατορικού αμαρτήματος.¹¹⁹⁵ Η Θεοτόκος είναι κατά φύση αναμάρτητη. Διαφέρει από την ανθρωπότητα. Η Μαρία υπολογίζεται ως άλλος τύπος ανθρώπου, υποβαθμίζεται ο προσωπικός της αγώνας, η διαθήκη Θεού και ανθρώπων υποβιβάζεται. Ο Χριστός δεν πήρε την πραγματική ανθρώπινη μορφή. Δημιουργείται μια νέα μορφή Νεστοριανισμού. Στο κεφάλαιο τέσσερα της πρώτης ομιλίας «εις την υπερένδοξον της Υπεραγίας Δεσποίνης ημών Θεοτόκου Γέννησιν», είναι ο πρώτος άνθρωπος που φανερώνει την φύση του ανθρώπου, ο άνθρωπος όπως τον θέλει ο Θεός. Η φύση στη γέννησή της δεν μπορούσε να προσφέρει τίποτα απολύτως. Για τον Καβάσιλα η προσφορά της φύσης είναι ανύπαρκτη. Ο Θεός δημιουργεί την Παναγία κάνοντας πέρα τη φύση. Υπάρχει μέρδεμα στο να το κατανοήσει κάποιος εύκολα. Χρησιμοποιούνται οι ρηματικοί τύποι εργάσασθαι και δημιουργήσαι. Στα άλλα δύο κεφάλαια δεν μένει τίποτα αδιευκρίνιστο. Γίνεται αναφορά στο αυτεξούσιο και την ελεύθερη βούληση, γράφει ότι η νόσος της αμαρτίας άρχισε από τον πρωτόπλαστο και μέσω όλων πέρασε σταδιακά στον μεταπτωτικό άνθρωπο (ανθρωπότητα). Η Παναγία δεν είχε απαλλαχθεί από το προπατορικό αμάρτημα. Στο έκτο κεφάλαιο η ουσία της θεολογικής σκέψης του Καβάσιλα είναι ότι η Παναγία γεννήθηκε με το βαρίδιο του προπατορικού αμαρτήματος «πάσαν τρεψάμενην την αμαρτία κα τρόπαιον στήσασα προς ουδέν παράδειγμα βλέπον». Το μεγαλείο της Παναγίας μεγαλώνει με αυτήν την έκφραση, ενώ με την άσπιλη σύλληψη μικραίνει. Η Θεοτόκος δεν γεννήθηκε πριν την συλλογική αρρώστια της φύσης που νικιέται, που υποδουλώνεται στη φθορά του θανάτου.

Μια φράση που έχει ενδιαφέρον είναι «το γε μηδενός του βοηθούντος δεηθείσαν, α μηδεί των πανταχόθεν συγκεκροτημένων». Με μια πρώτη ματιά θα νόμιζε ο καθένας ότι η Παναγία δεν χρειάζεται κάποια επέμβαση του Θεού και ότι πέτυχε να συμφιλιωθεί με τον Θεό μόνη της ως ιδιαίτερο δημιούργημα. Ο Καβάσιλας θέλει να τονίσει την συνεισφορά της Θεοτόκου στη Θεία Οικονομία και όχι την διαφορετική φύση της. Η φράση «μηδενός του βοηθούντος» δεν αναφέρει τον Θεό. Δεν είναι στην κατηγορία των κτιστών όντων. Δεν υπάρχει μέτρο σύγκρισης. Η Θεοτόκος δεν δημιουργήθηκε χωρίς Αυτεξούσιο,¹¹⁹⁶ ώστε να ζει με άγνοια, ούτε έχει ιδιαίτερες δυνάμεις για να αντιμετωπίζει το κακό. Όλοι οι άνθρωποι μπορούν να κατέχουν την πραγματική φιλοσοφία που φέρνει στο δρόμο της η 'εν Χριστώ Ζωή'. Η Θεοτόκος χρησιμοποίησε τα «δίκαια», δηλαδή τα χαρίσματα που προσφέρει ο Θεός σε όλους τους ανθρώπους για την θεολογία του Καβάσιλα. Στο δέκατο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην ερώτηση της Παναγίας στον Αρχάγγελο Γαβριήλ.

¹¹⁹⁵ Denzinger, H., & Schönmetzer, A. *Enchiridion Symbolorum*. Editio 33, Barcelona: Herder 1965, 2803.

¹¹⁹⁶ πρωτότυπο Νικολάου Καβάσιλα, *Εἰς τὴν ὑπερένδοξον τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου Γέννησιν*, 7, σελ. 74.

Στην απάντηση δεν γίνεται αναφορά για άφεση αμαρτιών, αλλά για την δύναμη του Αγίου Πνεύματος. Η Παναγία δεν χρειαζόταν τον εξαγνισμό, διότι ήταν απαλλαγμένη από κάθε κηλίδα του προπατορικού αμαρτήματος. Στα επόμενα κεφάλαια 11,12,13 και 14 του Καβάσιλα αναφέρεται η Είσοδος της Μαρίας στα Άγια των Αγίων. Δεν ήταν υποχρεωτικό για την Παρθένο να εξαγνιστεί, όπως ο Αρχιερέας πριν μπει στα Άγια των Αγίων. Στη Δυτική παράδοση το προπατορικό αμάρτημα είναι κληρονομιά της ενοχής. Η Παναγία που επιλέχθηκε από τον Θεό δεν μπορεί να χρειάζεται κάθαρση. Στην Ορθοδοξία όσοι έχουν γεννηθεί μετά την πτώση των πρωτοπλάστων, οι μεταπτωτικοί άνθρωποι έχουν κληρονομήσει την αμαρτία, το σώμα τους είναι φθαρτό και έχει κλίση προς την αμαρτία. Σε όλους κληρονομήθηκε η φθαρτότητα του σώματος λόγω του πρώτου αμαρτήματος. Έτσι και η Θεοτόκος το κληρονόμησε με την διαφορά ότι δεν ενεργοποιήθηκε η κλίση προς τα αμαρτωλά ένστικτα της ανθρώπινης φύσης.

Στο πέμπτο κεφάλαιο του «Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας» αναφέρεται ότι ο Χριστός δεν είναι άνθρωπος και Υιός από άνθρωπο μόνο εξαιτίας της σάρκας, έχει όμως ψυχή, νου και θέληση με μητέρα εντελή. Αυτό δείχνει ότι δεν απαλλάσσεται από το προπατορικό αμάρτημα, αλλά ότι είναι η καθαρότερη σε σώμα και ψυχή. Η διδασκαλία των φυσικών και αδιάβλητων παθών δεν μπορεί να κατανοηθεί σωστά. Ο Καβάσιλας ερμηνεύει την αποδοχή της Παναγίας του μηνύματος του Αγγέλου. Δεν υπήρχε αμφιβολία διότι ήξερε συνειδητά ότι στην ψυχή της δεν υπάρχει τίποτα το ασυνταίριαστο. Προβληματίζεται ο συγγραφέας εάν το ότι δεν αμφιβάλει είναι έμφυτα στον άνθρωπο. Εξαιρεί την Θεοτόκο από την γεννημένη φύση διότι δεν απορεί στο πώς θα καθαριστεί, που δεν έρχεται σε σύγκρουση με την κοινή λογική ως προς το θέμα της κυοφορίας της. Στο μεταπτωτικό άνθρωπο υπάρχουν τα διαβλητά και αδιάβλητα πάθη.¹¹⁹⁷ Τα διαβλητά είναι η αβεβαιότητα, η περιέργεια, τα εφάμαρτα. Τα αδιάβλητα είναι η πείνα, η δίψα, ο κόπος, το δάκρυ, ο πόνος, ο θάνατος, η φθορά, η αγωνία, η δειλία, η ασθένεια, ο ύπνος. Αυτά δεν έχουν αμαρτία, αλλά δημιουργήθηκαν μετά την πτώση της ανθρωπότητας. Η Παναγία δεν έχει κάποια παραπάνω δικαιώματα λόγω της ασπίλου συλλήψεως.

Στο έβδομο κεφάλαιο υπάρχει μια ακόμη δύσκολη ερμηνεία. Η Θεοτόκος είναι πάνω από την ανθρώπινη φύση με την συμπεριφορά που έδειξε στο Θεό και από την απάντηση στον άγγελο. Η ανώτερη φύση της δεν έχει να κάνει με τις αρετές της, αλλά με αυτό που έχει μέσα στην ψυχή της όπως την άσβεστη αγάπη προς τον Θεό, την βαθιά και χωρίς προϋποθέσεις πίστη της. Η Θεοτόκος

¹¹⁹⁷ Declerck, J.H. *Maximi confessoris quaestiones et dubia* [Corpus Christianorum. Series Graeca 10. Turnhout: Brepols, 1982], 18, 9-27.

ήταν από γενιά ανθρώπων.¹¹⁹⁸ Ο βίος της ήταν διαφορετικός από τους άλλους ανθρώπους. Έλαβε δωρεές¹¹⁹⁹ πιο πολλές από τον οποιοδήποτε άνθρωπο πάνω στη Γη. Νίκησε την αμαρτωλότητα και την φθαρτότητα της φύσης του ανθρώπου μετά την πτώση και δεν καταναλώθηκε στις ομορφιές των αγαθών της επίγειας ζωής του κόσμου.

Ο λόγος σκλήνωσε σε άνθρωπο άπειρο της αμαρτίας. Η αγιότητα της Θεοτόκου, η μη ύπαρξη αμαρτίας είναι χαρακτηριστικά που είδε ο Θεός σε αυτήν και σκλήνωσε μέσα της. «ἄγευστον αὐτὴν ἀπάσης ἀμαρτίας» τονίζει ο Καβάσιλας και με την φράση «ψήφους του Θεού» -γνωρίζοντας την αττική διάλεκτο πολύ καλά- δηλώνει την απόφαση κάποιου ανώτερου με την λέξη «φῆφοι». Η Θεοτόκος είναι η νέα Εύα της αναμαρτησίας, της αφθαρσίας, της χαράς, της υπακοής. Η δίκαιη κρίση του Θεού έκανε την Θεοτόκο να ακούσει το «χαίρε». Δικαιοσύνη για τον Καβάσιλα σημαίνει με την στάση του φιλόανθρώπου Θεού. Στην χαρούμενη είδηση του Αρχαγγέλου δεν γίνεται αναφορά στο ενοχικό σύμπλεγμα που ακολουθεί την ανθρωπότητα και στην άφεση αμαρτιών της Θεοτόκου, Σε αντίθεση με τον Ησαΐα που όταν έπρεπε να σταλθεί ως προάγγελος του μυστηρίου της σάρκωσης, έπρεπε να καθαριστεί και μάλιστα με φωτιά, η Παναγία δεν έγινε προαναγγελία της έλευσης του Κυρίου, αλλά κατοικία του Λόγου. Θα είχε σίγουρα λόγο για κάθαρση αν είχε κάτι να αποβάλει. Η λέξη 'κάθαρσιν' για τον Καβάσιλα είναι η προσθήκη χαρισμάτων. Για τους ιερούς διδασκάλους οι άγγελοι καθαρίζονται με τον ίδιο τρόπο όπως η Παναγία «παρ' οἷς οὐδὲν πονηρόν». Το πνευματικό σώμα της Θεοτόκου που λάμπει πιο πολύ από τον ήλιο και είναι πιο καθαρό από τον ουρανό συμβάλει στο έργο του δημιουργού τεχνίτη Θεού όπως αναφέρει τον Θεό ο Καβάσιλας, στο δεύτερο κεφάλαιο της ομιλίας του στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου.

Η Θεοτόκος συνέλαβε στην αναδημιουργία του ανθρώπου. Η θεολογική σκέψη του Καβάσιλα επηρεάστηκε και ρίζωσε πάνω στην διδασκαλία του Αποστόλου Παύλου. Η έκφραση του Παύλου «ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρα ἔν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας» αναφέρει ότι το μεσότοιχο της έχθρας και ο φραγμός δεν επηρεάζουν την Παναγία. Από το 14^ο έως το 22^ο εδάφιο στο δεύτερο κεφάλαιο του Προς Εφεσίους, ο Απόστολος των Εθνών Παύλος αναφέρει το ειρηνικό έργο

¹¹⁹⁸ πρωτότυπο Νικολάου Καβάσιλα, Εἰς τὴν πάνδοξον Κοίμησιν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν καὶ Παναχράντου Θεοτόκου, 8, σελ. 184: «Ἄνθρωπος ἦν· ἐξ ἀνθρώπων ἀνέφυ· τῶν αὐτῶν μετέσχε πάντων τῶ γένει· φρονήματος δὲ οὐκ ἐκληρονόμησεν ἴσου οὐδὲ παρεσύρη τῇ τοσηδε τῶν κακῶν συνηθεία, ἀλλ' ἔστη μὲν κατὰ τῆς ἀμαρτίας καὶ τῇ καθ' ἡμῶν ἀντέσχε φθορᾷ καὶ τῇ πονηρίᾳ τέλος παρέσχε».

¹¹⁹⁹ πρωτότυπο κείμενο Νικολάου Καβάσιλα, ὁ. π., 7, σελ. 138: «ὡς καινὴ τις ἦν καὶ κρείττων φύσεως ἀνθρωπίνης καὶ νοῦ παντὸς παρήλλαξε δύναμιν, ἢ μηδενὸς αὐτῇ τῶν μελλόντων ἐπ' αὐτὴν ἤξειν ἐπηγγελμένου καὶ ὧν ἐκείνης ἦν μόνη μετέχειν ἀπὸ τῶν κοινῶν τούτων δώρων θεόθεν ἀνθρώποις εἴτε ὑπηργμένων εἴτε μελλόντων, οὕτω θαυμαστὸν ἐν τῇ ψυχῇ τὸ περὶ αὐτὸν ἐξέκαυσε φίλτρον».

ενοποίησης του Χριστού ανάμεσα στον κόσμο. Φραγή είναι η αμαρτία της εχθρότητας του ανθρώπου στον Θεό. Την Παναγία, ο συγγραφέας την παρομοίασε με την Κιβωτό του Νώε, που γλύτωσε την ανθρωπότητα από το τρομερό κατακλυσμό της διεφθαρμένης γενιάς του ανθρώπου. Από την στιγμή της γέννησης οικοδόμησε κατάλυμα για τον Κύριο, αγωνίστηκε για να δημιουργήσει καλή Θεία οικία, ενώ η Αγιότητα της είναι μοναδική και ανεπανάληπτη κατά Χάριν απαλλαγμένη από την αμαρτία του κόσμου.

Ο Καβάσιλας την Θεοτόκο την αναφέρει ως Παρθένο, αλλά σε άλλο σημείο και ως Πανάμωμο την συγκρίνει με τον ήλιο, διότι όπως δεν ενοχλούνται τα μάτια από το φώς όταν πλησιάσει, ούτε είναι παράξενο για ισχυρισμό ότι μόλις ανατείλει γίνεται ημέρα έτσι και η Παναγία «ξένον οὐδὲν ἤξιωσεν» μόλις έμαθε από τον Αρχάγγελο ότι θα κυοφορήσει τον Δημιουργό των Πάντων. Στο κεφάλαιο έξι της ομιλίας του στο «Εἰς τον ευαγγελισμόν» μιλάει η Παναγία δια στόματος Καβάσιλα. Με την απορία της Παναγίας πως γίνεται αυτό αναφέρεται ως μονόλογος ότι δεν έχει ανάγκη για περισσότερη καθαρότητα και Αγιότητα, όμως είναι νόμος της φύσης όποιος ακολουθήσει τον δρόμο της παρθενίας να μην μπορεί να κυοφορήσει. Διερωτάται πώς θα γίνει αφού δεν έχει σχέση με άνδρα όμως συνεχίζει ότι είναι έτοιμη να υποδεχτεί τον Θεό. Αναφέρει ότι έχει προπαρασκευαστεί. Ρωτάει τον Αρχάγγελο πως θα συμμορφωθεί και με ποιο τρόπο η φύση. Ο Αρχάγγελος Γαβριήλ αναφέρει την ασυνήθιστη κυοφορία της με την φράση «Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι» και σταματάνε όλες οι αμφιβολίες της Θεοτόκου ότι είναι μακαρία. Η Παρθένος αγνόησε το μυστήριο της Ενανθρώπισης. Όπως ο Ιώβ, έτσι και η Μαρία, εμπιστεύεται τον Θεό χωρίς να γνωρίζει τα μελλούμενα.

Ο Καβάσιλας πρωτότυπα συνδέει την μέγιστη Αγιότητα της με την άγνοια της και με την απουσία κινήτρων που θα την καθιστούσαν ενάρετη. Στο τέταρτο κεφάλαιο της «Εἰς τὴν πανένδοξον Κοίμησιν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν καὶ Παναχράντου Θεοτόκου» η Παναγία δημιούργησε καινό ουρανό,¹²⁰⁰ καινή γη, αλλά μάλλον αυτή είναι η καινή γη, ο καινός ουρανός. Καινή γη, διότι αν και προέρχεται από την γη δεν κληρονόμησε τίποτα το αμαρτωλό από τους προγόνους της. Είναι και καινός ουρανός του Ησαΐα, ξεπερνάει και τον ίδιο τον ουρανό με ένοικο τον ίδιο τον Χριστό που δεν τον χωράει ούτε ο ουρανός. Δεν διαφέρει οντολογικά αλλά αξιολογικά. Ο Θεός δημιουργώντας τον άνθρωπο θα ήθελε να μοιάζει με την Παναγία. Ο Αυθεντικός άνθρωπος, πρότυπο ανθρώπου, δεν υπήρξε παρά μόνο ο Θεάνθρωπος Χριστός που δεν είχε ροπή προς την

¹²⁰⁰ Αποκ. 21, 1-2.

αμαρτία¹²⁰¹ και προήλθε από την ταπεινή Παναγία που είχε την πλήρη ελευθερία να αμαρτήσει ή όχι. Ο Καβάσιλας, λοιπόν, συλλογίζεται το ότι θα ήταν μάταιη η τέχνη του Δημιουργού εάν δεν έβρισκε η φύση στο πρόσωπο του οποιουδήποτε την μορφή για την οποία είχε κατασκευάσει ο Δημιουργός. Αυτό το πρόσωπο είναι η Θεοτόκος μέσω της Θείας Οικονομίας.

Στο όγδοο κεφάλαιο «Εἰς τὴν πανένδοξον Κοίμησιν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν καὶ Παναχράντου Θεοτόκου» διαφαίνεται η μοναδική προσήλωση της Θεοτόκου στον Θεό με μοναδικό λογισμό στον Θεό χωρίς να πλησιάζει τα εγκόσμια. Η αφοσίωση της τελειοποιήθηκε με την ένωση της με τον Θεό. Οι αρετές καλλιεργήθηκαν μέσα της νικώντας την αμαρτία καὶ ὅ,τι φθαρτὸ συγγενεύει με την κακία. Ἐγινε οδηγῆτρια της ανθρωπότητας. Φτάνει στο σημείο να την αναφέρει Αγία Αγίων. Πριν την γέννησή της κανένας δεν υπήρξε Ἅγιος. Υποδεχόμενη τον Κύριο άνοιξε τις θύρες της σωτηρίας και της Αγιότητας σε ὅλη την ανθρωπότητα. Η αναμαρτησία της Θεοτόκου ξεχωρίζει από αυτή του Χριστού σύμφωνα με τον Καβάσιλα. Η Θεομήτωρ αγωνίζεται με ὅλες τις ανθρώπινες δυνάμεις της την αμαρτία. Πολέμησε τους λογισμούς της. Σε αντίθεση, ο Χριστός γεννιέται αναμάρτητος, τέλειος Θεός και άνθρωπος χωρίς καμία ροπή στη αμαρτία, χωρίς αγώνα για να νικήσει καθώς είναι νικητὴς του κακού. Το επίθετο αναμάρτητος χρησιμοποιείται και για την Θεοτόκο από τον ιερό συγγραφέα. Παρθένος χρησιμοποιείται για τον μη σαρκικό λογισμό, αλλά και κανένα λογισμό κακό. Ο Καβάσιλας δέχεται ότι η Παναγία έλαβε κληρονομικότητα του προπατορικού αμαρτήματος και των συνεπειών του, ὅμως δεν το μετέτρεψε σε θέλημα να αμαρτήσει αλλά ούτε και την προσωπική αμαρτία.

Η Κοίμησις και η Μετάστασις της Θεοτόκου

Στην Καινή Διαθήκη δεν υπάρχουν πληροφορίες για την Κοίμηση και Μετάσταση της Παναγίας. Η αναφορά των εξωβιβλικών¹²⁰² πηγών είναι η μόνη λύση για να πληροφορηθούμε σχετικά με αυτό το θέμα. Ο Καβάσιλας δεν περιγράφει τις τελευταίες στιγμές της κοίμησης της Θεοτόκου, διότι οι ακροατές του γνωρίζουν αυτήν την πληροφορία. Στα δεκατρία κεφάλαια της ομιλίας του, μόνο τέσσερα ερμηνεύουν την Κοίμηση της Παναγίας. Τα υπόλοιπα αναλύουν την προσφορά της Παναγίας στην εκπλήρωση του σχεδίου της Θείας Οικονομίας. Παραπέμπει στον Απόστολο των

¹²⁰¹ Αθανάσιος Αρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, Πρὸς Ἀντίοχον ἄρχοντα, περὶ πλείστων καὶ ἀναγκαίων ζητημάτων, τῶν ἐν ταῖς Θείαις Γραφαῖς ἀπορουμένων, καὶ παρὰ πᾶσι Χριστιανοῖς γινώσκεισθαι ὀφειλομένων, PG 28, 692.

¹²⁰² Φίλια, Γ. Οι Θεομητορικές Εορτές στη Λατρεία της Εκκλησίας, Εκδόσεις Γρηγόρη, Θεσσαλονίκη 2011, σελ. 119.

Εθνών Παύλο¹²⁰³. Ο Καβάσιλας το χαρακτηρίζει «πνευματικό». Ο Απόστολος εννοεί «Πνευματικό» το μετά την Ανάσταση Σώμα. Για τον Καβάσιλα είναι «Πνευματικό» και πριν το θάνατο της Παρθένου Μαρίας. Η ζωή εν Χριστώ, δημιουργείται στην επίγεια ζωή και θα διαρκέσει συνεχόμενα στην μέλλουσα με ευρυχωρία και πληρότητα. Το σώμα στην γη είναι φθαρτό και ευάρεστο. Δεν κληρονομεί το άφθαρτο. Η σάρκα απαγορεύει τους Αγίους να έρθουν κοντά με τον Θεό. Για τον Απόστολο των Εθνών ο θάνατος είναι ο μοναδικός τρόπος να έρθεις κοντά στον Ιησού Χριστό.

Ο Καβάσιλας φτάνει στο συμπέρασμα ότι η κατάσταση των Αγίων μετά το θάνατό τους να μένουν χωρίς να κινούνται στο αγαθό και την αρετή, για την Θεοτόκο συμβαίνει πριν παραδώσει το σώμα της. Το κάθε ορατό δηλαδή το «πάν ορατόν» δεν επέτρεψε ακόμη και σε αυτούς που περικυκλώθηκαν από το Θείον έρωτα να γυρίσουν ολόκληρο το νου τους στο Θεό. Μόνο η Παναγία το κατόρθωσε διότι το Άγιο Πνεύμα σκήνωσε μέσα Της και μετάθεσε όλους τους Νόμους της Φύσης. Ο βίος της ακολούθησε με ακρίβεια τις προσταγές του Ιησού. Ζούσε την κρυμμένη ζωή εν Χριστώ. Στο στίχο από την Ωδή της Θεοτόκου «εποίησε σοι μεγαλεία ο δυνατός» προβληματίζεται. Η κρυμμένη εν Χριστώ ζωή παρουσιάστηκε στην Παρθένο στο βίο της τώρα, όλα έπρεπε να βρίσκονται κατά Καινό τρόπο ώστε και στη φύση να υποχωρήσουν οι νόμοι. Το «Πνευματικό» σώμα δεν εννοεί ότι δεν πέθανε. Η Εκκλησία που ερμηνεύει την Χριστιανική διδασκαλία και καθιστά τον εαυτό της αυθεντικό κριτή, κηρύττει ότι είναι θνητή η Παρθένος, έτσι και το σώμα. Η Παναγία ως παιδί της Εύας ακολουθεί την τραγική μοίρα της ανθρωπότητας δηλαδή το θάνατο. Διασπάται η ένωση ανάμεσα σε ψυχή και σώμα.

Ο ιερός συγγραφέας μας δείχνει το λύσιμο ψυχής και σώματος με την λέξη 'λυθῆναι'.¹²⁰⁴ Η Παναγία μετέχει ουσιαστικά στη ζωή του γιού της. Από νωρίς παροτρύνει τον Χριστό να ευεργετεί τους ανθρώπους, ενώ δεν έχει παρουσιαστεί στην ανθρωπότητα ως Μεσσίας. Δέχτηκε το είδος επαγγέλματος του κατά τα φαινόμενα πατριού του Ιωσήφ και είναι σύμμαχος όλων των πιστών όπως είναι και στον γιό της για την λύτρωσή τους. Ήταν οδηγός σε όλα τα βήματα του Κυρίου. Το μίσος των ανθρώπων δεν πτόησαν την Παναγία.¹²⁰⁵ Η χαρμολύπη ακολουθεί την Παναγία σε όλη την πορεία της ζωής της με τον Χριστό. Οι λέξεις που χρησιμοποιεί ο Καβάσιλας για την σχέση μάνας και γιού είναι οι εξής «συμμαχούσα, συνήλγει, μετείχεν, εκοινωνεί». Δεν περιγράφεται ο πόνος της μάνας του Χριστού την ώρα του μαρτυρίου Του. Δεν λύπησε κανέναν, αλλά τον λύπησαν

¹²⁰³ Α' Κορ. ιε', 44: «σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. ἔστι σῶμα ψυχικόν, καὶ ἔστι σῶμα πνευματικόν».

¹²⁰⁴ Μικρὸν Εὐχολόγιον, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, 1972, σελ. 205.

¹²⁰⁵ Νικολάου Καβάσιλα, ο. π., 11, σελ. 196.

και τον χλεύασαν την ώρα του μαρτυρίου του. Αν στεναχωριόμαστε για τους αδικημένους, λέει ο Καβάσιλας, τι πρέπει να κάνουμε για αυτόν που δεν έχει αμαρτήσει; Η θλίψη που βιώνει η Παναγία είναι υπερφυής και άγνωστη για τον γιό της. Δεν έχει θρηνήσει κανένας σε τέτοιο βαθμό. Η Παναγία ακολουθεί με κοινά στοιχεία τη ζωή του Χριστού. Οτιδήποτε συμβεί στον Χριστό συμβαίνει και στην Παναγία. Τον ακολουθεί στα έργα του για να σωθεί η ανθρωπότητα. Ο ένας στηρίζει τον άλλον. Η χαρά του ενός διαδέχεται την χαρά του άλλου και το αντίθετο στην θλίψη και τον πόνο. Πρώτη είδε τον Χριστό ύστερα από την Ανάστασή του. Βρισκόταν στην Ανάληψη του στους ουραμούς και συνέχισε το έργο του μέσα στο πλήθος των Αποστόλων και των μαθητών του που συνέχισαν στα βήματα του Δασκάλου τους και Σωτήρα τους.¹²⁰⁶ Η πρώτη μετά τον Δημιουργό, παραμένει για μικρό χρονικό διάστημα η έμψυχος κατοικήσιμος Ναός του Θεού. Η ψυχή της συνδέεται με του υιού της, ένωση του κύριου φωτός με το δεύτερο φως. Η Παναγία έχει την δευτερεία¹²⁰⁷ της Αγίας Τριάδας, σύμφωνα με τον Ιερό συγγραφέα. Το σώμα της είναι λαμπερό στον κόσμο των νεκρών και αγιάζει όλη την φύση της ανθρωπότητας. Η καινή Γη, ο θησαυρός αυτής της ζωής δεν μπορεί να παραμείνει για πολύ στον τάφο και την γη που δεν μπορούν να το συγκρατήσουν.

Επίλογος

Σύμφωνα με την Κυρίλλεια θεολογία (έδωσε το όνομα Θεοτόκος και όχι χριστοτόκος ή ανθρωποτόκος) οι άνθρωποι κατάγονται από την φύση του πρωτόπλαστου Αδάμ που παρέπεσε στην αμαρτία και μπορεί να απαλλαχτεί μόνο με τον Χριστό. Το ίδιο κληρονομικό από το Προπατορικό αμάρτημα ισχύει και για την Παναγία, η οποία ανέβηκε τα στάδια της πνευματικής τελειότητας. Με την χάρη του Αγίου Πνεύματος δέχτηκε ως κατοικητήριο Ναός τον μονογενή Λόγο του Θεού Πατρός. Ακόμη γεύτηκε πρώτη από το ανθρώπινο γένος την Θέωση που της προσφέρθηκε. Η ζωή της ξεκίνησε με θαύμα. Η μητέρα της Άννα όπου το όνομα της προέρχεται από το εβραϊκό Χάνα που έχει την έννοια της εύνοιας, της χάρης, της δόξας βίωσε μία γηριατρική κύηση, όπως ήταν στο παρελθόν ο ιατρός όρος για κυήσεις μετά τα 35 έτη,¹²⁰⁸ οι οποίες θεωρούνταν και θεωρούνται

¹²⁰⁶ Νικολάου Καβάσιλα, Εἰς τὴν πάνδοξον Κοίμησιν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν καὶ Παναχράντου Θεοτόκου, 12, σελ. 200, 202.

¹²⁰⁷ Για τη θέση της Παναγίας σε σχέση με την Αγία Τριάδα πιο αναλυτικά στον Θεόδωρο Στουδίτη, Θησαυρός, Λόγος 12.

¹²⁰⁸ Correa-de-Araujo, R., & Yoon, S. S. (2021). Clinical outcomes in high-risk pregnancies due to advanced maternal age. *Journal of Women's Health, 30*(2), 160-167.

ως υψηλού ρίσκου, συνοδευόμενη από ντροπή και πιθανότητα τα άλλα μέλη της κοινότητας να την κοιτούσαν με καχυποψία. Το όνομα που δόθηκε στην Παναγία το Μαριάμ σημαίνει ελπίδα. Μία ελπίδα που κρίθηκε απαραίτητη για την σωτηρία ολόκληρης της ανθρωπότητας. Η Παναγία είναι ευλογημένη (όπως και ο Ιωάννης ο Βαπτιστής) ήδη από την κοιλιά της μητέρας της.

Οι Θεομητορικές Ομιλίες του Καβάσιλα δεν αφήνουν κενά, ούτε απορίες για την Θεοτόκο, η οποία αντανακλά την ανθρώπινη σύμπραξη με το σωτήριο έργο του Δημιουργού. Η παρθενία της Θεοτόκου είναι για τα επίγεια ο τελειότερος θάνατος, η αυτοθυσία και η προσφορά της ανθρωπότητας προς τον Θεό που οδηγεί στην Πνευματική Τελείωση. Η Θεοτόκος μπορεί να έχει χαρακτηριστεί από κάποιους ερευνητές ως αφορμή Οικουμενικού σκανδάλου και αιτία για ιστορικές θεολογικές διαμάχες, όμως το αποτύπωμα της ίδιας της ύπαρξής της διαφυλάσσει και διαμορφώνει την Ορθή Πίστη. Η εμπιστοσύνη, η ελπίδα σωτηρίας και η αγάπη των πιστών προς το πρόσωπό της ως πρότυπο μητέρας παραμένει μέχρι και σήμερα άσβεστη, ανεπανάληπτη και άξια θαυμασμού και λόγου.

Βιβλιογραφικές Πηγές

Άγγελόπουλος Α. (1984). «Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός, Βιογραφικά Προβλήματα», Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου εις τιμήν καὶ μνήμην τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου καὶ τοῖς ὅλοις ἁγιωτάτου ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νικολάου Καβάσιλα τοῦ καὶ Χαμαετοῦ, Θεσσαλονίκη, σελ. 33.

Γρηγόριος Ναζιανζηνός, *Ἔπη εἰς ἑαυτὸν, Ποίημα Α΄, Περί τῶν καθ' ἑαυτὸν*. PG 37, 1033.

Congourdeau, M. H. (2018). Nicholas Cabasilas of Thessaloniki: The historical dimension of the person. In *Personhood in the Byzantine Christian Tradition* (pp. 114-127). Routledge.

Correa-de-Araujo, R., & Yoon, S. S. (2021). Clinical outcomes in high-risk pregnancies due to advanced maternal age. *Journal of Women's Health, 30*(2), 160-167.

Daley, B. E. (2010). Woman of many names: Mary in Orthodox and Catholic theology. *Theological Studies, 71*(4), 846-869.

Declerck, J.H. *Maximi confessoris quaestiones et dubia* [Corpus Christianorum. Series Graeca 10. Turnhout: Brepols, 1982], 18, 9-27.

Denzinger, H., & Schönmetzer, A. *Enchiridion Symbolorum*. Editio 33, Barcelona: Herder 1965, 2803.

Hall, M. B. (1994). *The scientific renaissance 1450-1630*. Courier Corporation.

Καλογήρου, Ι. Ἡ νεωτέρα καὶ ἡ σύγχρονος “Οἰκουμενικὴ Μαρτυρία” διὰ τὸν Νικόλαον Καβάσιλαν, Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου καὶ τοῖς ὄλοις ἀγιωτάτου ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νικολάου Καβάσιλα τοῦ καὶ Χαμαετοῦ, Θεσσαλονίκη 1984, σελ. 303.

Καραβιδόπουλος, Ι. Απόκρυφα Χριστιανικὰ κείμενα, τ. Α΄, Εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1999, σελ. 43-73.

Khodr, G. (2008). The Mother of God, the Theotokos, and her role in God's plan for our salvation. *The Ecumenical Review*, 60(1-2), 29-35.

Le Bras, G. (1938). Arthur Watson. - The early iconography of the Tree of Jesse. *Revue d'histoire de l'Église de France*, 24(103), 190-192.

Νικόδημος Αγιορείτης, *Συναξαριστὴς τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ*, τ. Α΄ ἐκδ. Δόμος, Αθήνα 2005, σελ. 635.

Salaville, S. (1923). M. Jugie, AA, Homélie Mariales byzantines, Textes grecs édités et traduits en latin (= Patrologia Orientalis de R. Graffin—F. Nau, t. XVI, fascicule 3). *Revue des études byzantines*, 19, 465-510.

Schaff, P. (1867). The rise and Progress of Mariolatry. *The Contemporary Review*, 1866-1900, 4, 473-487.

Setton, K. M. (1956). The byzantine background to the Italian Renaissance. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 100(1), 1-76.

Τσαγκάρης, Π. (2003). Θεοτοκονύμια, Ιστοσελίδα http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/agiologion/panagia_onomata.htm

Tsirpanlis, C. N. (1979). The Mariology of Nicholas Cabasilas. *Marian Studies*, 30(1), 10.

Vakrakos, A. (1989). *Nicholas Cabasilas chamaetos and his teaching concerning the Theotokos* (Doctoral dissertation, Durham University), p. 8.

Φίλια, Γ. *Οι Θεομητορικές Εορτές στη Λατρεία της Εκκλησίας*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Θεσσαλονίκη 2011.

ISSN 2945-0683